

نقوش نمادین گیاهان بر روی آثار گچبری، مهر و نقش برجسته های دوره ساسانی

نفسه صداقت

استادیار هنر و معماری، دانشکده علوم دانشگاه آزاد اسلامی واحد آمل

sedaghatnafiseh59@gmail.com

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۸/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱۰)

چکیده

از دوره ساسانی نگارکندها و گچبری ها و مهرهای بسیاری بر جای مانده که با بررسی نقوش آنها، می توان پی به نگرش اسطوره ای و مذهبی آن مردمان برد و بخش عمده ای از این نگاره ها نقوش گیاهان می باشد. هدف این مقاله، رمزگشایی و تفسیر نمادین نقوش گیاهی است که به بررسی و مطالعه بر روی اسطوره ها و مفاهیم و آیین های مذهبی این دوره می پردازد. سوال این است که نقوش نمادین و اسطوره ای گیاهی بر روی نگارکندها و گچبری ها و مهرهای دوره ساسانی چه می باشد؟ این پژوهش بر اساس هدف، از نوع تحقیقات بنیادی - نظری است و بر اساس ماهیت و روش، از نوع تحقیقات تاریخی - تطبیقی است. در این راستا قراین تاریخی و شواهد باستان شناختی با یکدیگر مطابقت داده شده است. و با کمک روشی موسوم به "آیکونولوژی" بررسی شده است و با بررسی نقوش گیاهی بر روی نگارکندها و گچبری ها و مهرهای این دوره، سعی در ارائه خاستگاه شناختی این نقوش شده است. نتیجه این است که: گیاهان و تقدس آنها، ماندگاری، جاودانی، قداست، شکوه و ویژگی های مافوق طبیعی شخصیت های اسطوره ای و مذهبی را متجلی می کنند و گُل نمادی از زیبایی و لطافت بوده و در دین مزدیسنا، گل های عطر آگین بسیار مورد توجه بوده است.

واژگان کلیدی: ساسانی - گیاهی - نماد - نگارکند - گچبری - مهر

مقدمه

و در جادوی درمان و کشاورزی نقشی مهم ایفا می‌کنند. در واقع در جوامع باستان، گیاهان کارکردی نمادین دارند و هر یک دارای صفاتی ویژه می‌باشند (اسماعیل-پور، ۱۳۷۷، ص ۷۱). بر اساس روایات در مورد تکوین کیهان از دیدگاه زردشتی، گیاه چهارمین آفریده اهورامزدا در جهان مادی پس از آفرینش آسمان و آب و زمین بود و هدف از این آفرینش یاری رساندن به چهارپای سودمند بیان شده است (هینلز، ۱۳۹۱، ص ۸۹). از گیاهانی که در ایران باستان و بخصوص در هنر دوره ساسانی مورد توجه بوده‌اند: انگور، انار، خرما، گل رز، گل لاله، نیلوفر، درخت مقدس، برگ کنگر، بلوط، هوم و برسم است که در هنرهای مختلف این دوره متجلی شده‌اند. و سوال اصلی تحقیق بررسی خاستگاه نقوش نمادین و اسطوره ای گیاهی بر روی نگارکندها و مهرهای دوره ساسانی می باشد.

روش پژوهش

این پژوهش بر اساس هدف، از نوع تحقیقات بنیادی - نظری است و بر اساس ماهیت و روش، از نوع تحقیقات تاریخی-تطبیقی است. در این پژوهش قراین تاریخی و شواهد باستان شناسی به منظور حصول نتایج علمی و منطقی با یکدیگر مطابقت داده شده است. گردآوری اطلاعات در این تحقیق نیز به شیوه اسنادی (کتابخانه ای) و با کمک روش تطبیقی می باشد. با توجه به اینکه مساله مورد پژوهش بسیار گسترده بوده و مطالب و اسناد پراکنده بوده است و در کتب آثار به صورت تاریخی توضیح داده شده که در این تحقیق به

تمدن ساسانی از عرصه‌های مهم هنری ایران باستان می‌باشد. هنر این دوره، هنری درباری و مجلل بوده و تا حدودی ادامه دهنده سنت های هنری هخامنشیان نیز بوده و از طرفی تاثیرات هنر اشکانی را نیز داشته است. در مورد نقوش گیاهی بر روی نگار کندها و گچ بری ها و مهرهای ساسانی باید گفت که ارتباط مستقیمی با اسطوره‌ها و آیین‌های مردم آن زمان داشته است. بر این اساس در دوره ساسانی نیز نقوش گیاهی اسطوره‌یی و نمادین را می توان به نحوی در تعامل با باورهای مذهبی مردم و مقدس شمردن گیاهان در آن بازه تاریخی دانست، لذا اجتناب از تقلیل نقوش نگار کندها و گچ بری ها و مهرها در دوره ساسانی به عناصر تزئینی و صرفاً زیبایی شناسانه، و رمزگشایی آنان برای به دست آوردن درک درستی از جهان بینی و باورهای مردم آن زمان ضروری می نمایاند. هدف این مقاله، رمزگشایی و تفسیر نمادین نقوش گیاهی است که به بررسی و مطالعه بر روی اسطوره‌ها و مفاهیم و آیین‌های مذهبی این دوره می‌پردازد. در واقع مطالعه این نقوش بستری را می‌گشاید که از آن طریق میزان و کیفیت باورها و اعتقادات مردم ساسانی و رابطه متقابل دولت با مردم میسر می‌شود. نقوش گیاهی در دوره ساسانی در هنرهای مختلفی مانند: نقش برجسته‌ها، آثار گچ‌بری و مهرها به طور مکرری اجرا شده است. این نقوش، در مواقعی نقشی صرفاً تزئینی ایفا می‌کنند و گاهی نیز دارای معانی نمادین هستند و به اسطوره‌ها متصل می‌شوند. در دنیای باستان، گیاهان جلوه‌ای از قداست بودند

ناشناخته‌هایی که با آن مواجه بوده، دست به خلق اسطوره‌ها و نمادها و آیین‌ها زده است و در واقع بن-مایه‌های انتزاعی و ماورالطبیعی روزگار باستان به گونه اسطوره‌ها و نمادها و آیین‌ها در آمده است. رمزپردازی و یا نمادگرایی یک ابزار دانش کهن و قدیمی‌ترین و اصولی‌ترین روش بیان مفاهیم است. نماد به سادگی چیزی است که به جای چیز دیگر به کار می‌رود و نشانه آن است یا بر آن دلالت دارد. (هال، ۱۳۹۲، ص ۱۴).

کاسیردر کتابش تحت عنوان زبان و اسطوره بیان میکند که: اگر فرم اسطوره و فرم هنر واقعا یک کل را تشکیل دهند و این کل وحدتی سیستماتیک داشته باشد، در آن صورت سرنوشت هر یک از این فرمها به سرنوشت دیگری وابسته خواهد بود. (کاسیرر، ۱۳۹۰، ص ۵۴)

ستاری در کتاب اسطوره و هنر بیان می‌کند: مضامین اساطیری شامل ارواح، توتم‌ها، رمزهای جاندار مینوی، بازیگران یا عناصر حوادث و وقایعی هستند که از اسطوره‌ها حکایت می‌کنند. رمزها بافت زنده اسطوره اند. نمادها مواد و مصالحی ابتدایی هستند که بافت اسطوره را فراهم می‌آورند (ستاری، ۱۳۸۲، ص ۲۴).

دادور و منصوری در مقاله: درآمدی بر اسطوره‌ها و نمادهای ایران و هند در عهد باستان اساطیر ایران باستان بیان داشته اند که اسطوره‌های باستانی تنها به نبردهای کیهانی و مفاهیم انتزاعی و شخصیت‌های مرتبط با مناسک نمی‌پردازند، بلکه با قهرمانان افسانه‌ای، شاه، قهرمان دلیر و پزشک اولیه نیز سر و کار دارند. همه‌ی این دیده‌ها در مورد انسان و جامعه و جهان و قدسیان در اسطوره‌های باستانی که زرتشتیان و در مواردی

صورت تطبیقی انجام شده است و بسیار پیچیده و مشکل بوده است که با بکارگیری شیوه تطبیق دادن، نوعی ترکیب میان نشانه‌شناسی، مطالعات اجتماعی (متعلق به آن عصر) و انسان‌شناسی به وجود می‌آورد. از طریق آنالیز نقوش و ارجاع نشانه‌ها به متون فرهنگی نشان می‌دهد، هنرمند آگاهانه از باورهای اساطیری بهره گرفته است. نگارنده با کمک این روش در این پژوهش، سعی در ارائه ارزیابی و دسته‌بندی و آنالیز و تفسیری نمادین و اسطوره‌ای از نقوش گیاهی بکاررفته در نگارندها و گچبری‌ها و مهرهای دوره ساسانی دارد. هم‌چنین نقوش گیاهی را در جدولی به صورت تفکیک شده که هر نقش در کدام آثار نگارندها و گچبری‌ها و مهرها استفاده شده و به همراه مفاهیم نمادین و اسطوره‌ای هر کدام مورد تطبیق و تحلیل قرار گرفته است.

پیشینه تحقیق

در رابطه با نگارندها و گچبری‌ها و مهرهای ساسانی، پژوهش‌هایی توسط محققان ایرانی و خارجی صورت گرفته است که در اکثر موارد به توصیف نگارندها و مهرها و نقوش‌شان پرداخته شده است و در مواردی به مفاهیم نگارندها و مهرها نیز اشاره گشته است. این پژوهش از آن جهت تازه و قابل اهمیت است که قصد در شناسایی نمادهای گیاهی به کار رفته در نگارندها و مهرهای ساسانی را دارد و به بررسی مفاهیم نمادین اساطیری و مذهبی و آیینی این نقوش می‌پردازد. جیمز هال در کتاب فرهنگ نگاره‌ای نمادها در هنر شرق و غرب نوشته است که انسان روزگار باستان برای بیان

هندوها آنها را حفظ کرده اند، توصیف شده اند(دادور، منصور۱۳۸۵، ص ۲۹ - ۲۸).

آرمسترانگ در کتاب تاریخ مختصر اسطوره معتقد است که اسطوره‌ها درباره منشأ چیزها هستند و برای ناشناخته‌ها به وجود آمده‌اند و نیز باید اضافه کرد که اسطوره‌ها صرفاً قصه‌ای جهت سرگرمی نبوده‌اند، بلکه راه و روش زندگی انسان عصر باستان بوده- اند(آرمسترانگ، ۱۳۹۰، ص ۳-۱). جان هینلز در کتاب شناخت اساطیر ایران نوشته است در دین زرتشتی اسطوره و مناسک کلا با هم درآمیخته اند، یکی دیگری راپشتیبانی و تبیین و توجیه می کند(هینلز، ۱۳۹۱، ص ۱۸۳ - ۱۸۵). قابل ذکر است که در این زمینه، محققان بسیاری کار کرده‌اند که می‌توان به خانم اکرمین (۱۳۸۷)، پرادا (۱۳۷۵)، گیرشمن (۱۳۹۰)، روبل گوبل (۱۳۸۴) و ریکا گیزلن اشاره کرد که هر کدام سعی در شناسایی نقش و کارکرد آنها در دوره ساسانی داشته‌اند.

برجسته در استان کرمانشاه و در محل معروف به تاق بستان حجاری شده اند.

گچبری ها

از دوران حکومت ساسانی، آثار فراوانی در دست است که بی تردید نشانگر روحیات هنری و خلاقیت ذهنی هنرمندان در آن عصر می باشد. محل های باستانی گچبری در این دوره: بندیان درگز- بیشاپور نزدیک کازرون- تپه حصار دامغان - تپه میل ورامین- تخت سلیمان در آذربایجان- جزیره خارک- چال ترخان عشق آباد- نظام آباد- حاجی آباد- شوش- قصرابونصر شیراز- قلعه ضحاک هشتروند- قلعه یزدگرد دالاهو- کاخ فیروزآباد- هونگ نوروزی ایزده و قلعه هزار فومن می باشد.

مهرها

در دوره ساسانی، حکاکی بر روی سنگ‌های نفیس و یا نیمه‌نفیس بسیار مرسوم بوده است و مهرها مورد استعمال عامه مردم بوده‌اند به عنوان گواهی و سند معاملات بازرگانی در آرشیو، نگهداری می‌گشته- اند (huff, 1987: 378). مهرها از دوره سلطنت قباد اول رواج بیشتری نسبت به دوره های قبل پیدا کرده است و از نظر شکل، مهرهای اداری بزرگ‌تر از مهرهای غیر اداری بوده‌اند (perkhanian, 1997: 214). مهرها و گل‌مهرهای ساسانی از پنج انبار مهم کشف شده که بدین قرار می‌باشند: قصر ابونصر در نزدیکی شیراز که از آن در حدود ۵۰۰ مهر به دست آمده، تخت سلیمان

معرفی نگارکنندگان و گچبری ها و مهرهای ساسانی

نگارکنندگان

از حدود سی و پنج نقش برجسته ی ساسانی ۲۷ نقش برجسته ی دیگر در استان فارس و در محل های مختلف: فیروزآباد، نقش رجب، نقش رستم، بیشاپور، تنگ قندیل، گوپوم، برم دلک، سرمشهد، سراب بهرام و دارابگرد، یک نقش برجسته در رگ بی بی افغانستان، یک نقش برجسته در شهر ری استان تهران، یک نقش برجسته در استان آذربایجان و شهر سلماس و پنج نقش

های ساسانی که همان گل نیلوفر است دیده می شود. نکته مهم در این تصویر قرار گیری این نقوش در طرح ها و موتیف های گرد است (پرادا، ۱۳۵۷، ص ۳۰۷ - ۳۰۶). نیلوفر دارای زیبایی منحصر به فرد و ضمناً سمبل و تجلی و نمودی از علائم مقدس و مذهبی است. در بین نقوش گچبری چال ترخان نقش آناهیتا بر روی چند خشت مربع با آرایش مو و گردن بندی بر گردن با آرایش گل لوتوس را شاهد می باشیم. هوم

گیاه هوم یکی از گیاهان مهم در آیین زردشتی است. در واقع هوم در دنیای مینوی ایزد است و در دنیای گیتی گیاه به شمار می رفته است. هوم گیاهی اساطیری است که در ته دریای فراخکرد می روید و بی مرگی می آورد و در بازسازی جهان به کار خواهد آمد (آموزگار، ۱۳۹۱، ص ۳۶). شیره این گیاه طی مراسم خاصی گرفته می شود و در مراسم مذهبی نوشیده می شده است. در واقع هوم در جهان مینوی ایزد است و در جهان مادی گیاه به حساب می آید؛ همچنین در کتاب اوستا از هوم به عنوان دوردارنده مرگ یاد شده و مورد تقدیس قرار گرفته است (عفیفی، ۱۳۸۳، ص ۳۵).

برسُم

یکی از آیین های زردشتی که با گیاه در ارتباط است برسُم گرفتن است. برسُم عبارت بوده از شاخه های درختانی مانند: انار، درخت گز و یا هوم که شاخه ها را به اندازه معینی می چیدند و به هم می بستند و در مراسم مذهبی، روحانیون زرتشتی به نشانه سپاس از گیاه و طبیعت در مقابل آتش به دست می گرفتند. احتمالاً مراد

در آذربایجان در حدود ۳۰۰ مَهر، از آق تپه یا ابیورد قدیم در ترکمنستان در حدود ۳۰ مَهر، از تپه کبودان در گرگان بیش از ۶۰ مَهر و همچنین در یک انبار در دوین ارمنستان بیش از ۱۰۰ مَهر گلی پیدا شده است. سایت های جدید حاوی مهرها و اثر مهرها از ارمنستان در سالهای اخیر نیز کاوش شده است. لازم به ذکر است که این مهرها همه متعلق به دوره ساسانی و اوایل دوره اسلامی می باشند (اشراقی و نادری قره بابا، ۱۳۸۶، ص ۱۳).

نقوش گیاهی نمادین و اسطوره ای بر روی نگارکندها، گچبری ها و مهرهای دوره ساسانی گل نیلوفر

گل نیلوفر در اساطیر ایران و هند تصویری از مادینه ی هستی، آفرینش و خلوص تجسم یافته است. در روایات کهن ایران گل نیلوفر (لوتوس) را جای نگه داری تخمه یا فر زرتشت، که در آب نگه داری می شد، می دانستند و از این رو، نیلوفر با آیین مهری پیوستگی نزدیک می یابد. درباره ی تصاویر مربوط به گل نیلوفر در زمان ساسانیان باید به نقش منصب یافتن اردشیر اول از هورامزدا روی کنگره های ساسانی یاد کرد. در تصویر زیر پای میترا سمبل گل نیلوفری جای گرفته که، نشان آفرینش و زندگی است و نقش مذهب در قدرت شاهی را نشان می دهد. ۱۲ عدد پره های نیلوفر در ارتباط با ۱۲ ماه سال است و نیلوفر محل تولد ایزد میترا نیز می تواند باشد. در زمان ساسانیان روی یک سری از گچ بری های تیسفون و بیشاپور و چال ترخان نقش روزت

از برسُم به دست گرفتن در نزد زرتشتیان، احترام و بزرگداشت گیاه و نباتات است که مانند سایر مواهب طبیعی مفید بوده‌اند (زکریایی کرمانی، ۱۳۸۵، ص ۱۱۶).
نقش برجسته اردشیر اول در نقش رستم که مراسم دیهیم ستانی یا همان گرفتن حلقه ی پادشاهی را نشان می دهد، اهورامزدا حلقه ی پادشاهی یا دیهیم را با دست راست به اردشیر می دهد و در دست چپ او برسُم قرار دارد.

انار

پردانگی انار، نماینده ی برکت و باروری است و نمادی از باروری آناهیتا می باشد. اما میوه ی انار، در داخل برگ پالم (برگ نخل) مختص دوره ی ساسانی است و در اواخر دوره پالمت های شکافته شده، به صورت یک جفت بال در می آیند که نماد باروری و حاصلخیزی است و جنبه ی روحانی دارد. در تعدادی از مَهرهای این دوره نقش شکوفه انار حک شده است که دارای مفهومی نمادین می باشد. در برخی از آثار گچ بری، طرح برگ انار بر روی ساقه ی متحدالمرکزی قرار دارد که آن را از غنچه تا مراحل گل و میوه و گاه به صورت طرح های استیلیزه ملاحظه می کنیم.

گل لاله

نقش این گل معمولاً به صورت سه شاخه‌ای است با سه گل و در مواردی به صورت تک گل ارائه شده که دارای سه گلبرگ نوک تیز می باشد و انتهای شاخه گل با روبانی نیز بسته شده است. در سنت زرتشتی، گل لاله

گل رز

این گل معمولاً با سه گلبرگ و دو کاسبرگ نقش شده و نیز ساقه آن به وسیله روبانی در انتها بسته شده است. برونر (1980: 116) گل رز را نمادی از ایزد "دئنا"^۲ (دین) می داند. نمادی از وجدان و نیروی نیکوکاری انسان باشد. همچنین گل رز مانند گل لوتوس، به نماد چرخ نزدیک است و وجه کلی آن در ارتباط با پیدایش و منتج از آب های اولیه است که بر روی این آب ها گل سرخ برپا می ایستد و گل می دهد (شوالیه و گریبان، ۱۳۸۴، ص ۷۴).

درخت مقدس

درخت مقدس در دوره ساسانی معمولاً در میان دو طاووس و یا اردک، غزال، قوچ و یا نقش جانوران اسطوره‌ای و ترکیبی مانند گاو بالدار، لاماسو و ... قرار دارد که در واقع نگهبان درخت مقدس می باشند، تصویر گشته است (خزایی، ۱۳۸۶، ص ۹). طاق بزرگ طاق بستان دارای پایه هایی است که بر روی دو ستون قرار گرفته اند و بر روی این دو ستون نقوش گیاهی با

عمر و کهن سالی توأم با سلامتی است. فرم این گیاه در موتیف های مذهبی جنبه ی تقدّس داشته و به عنوان شگون و برکت مورد استفاده قرار می گرفته است (اتینگهاوزن و یار شاطر، ۱۳۷۹، ص ۲۳۹). این نقش نماد باروری، شگون و برکت و نماد پادشاهی است و در آثار گچ بری کاخ کیش و تیسفون و همچنین کاخ تپه حصار دامغان مشاهده می شود و در دوره های بعد تکامل یافته و به فرم اسلیمی تبدیل شده و در نقوش کاشی و فرش تجلی یافته است.

نقش بلوط

این نقش به عنوان عنصر تزئینی در گچبری های دوره ساسانی به کاررفته است. نمونه ای از این نقش در آثار گچ بری کاخ کیش و تیسفون به دست آمده است. در این نقش علاوه بر کاربرد نمادین گیاه و میوه بلوط که نشانه امنیت، باروری و دوام است، ویژگی بارز دیگر هنر ساسانی یعنی قرینگی را مشاهده می کنیم. هنرمند دوره ساسانی به زیبایی با پیچ و تاب دادن گیاهان از آن ها بهره برده و زمینه ساز نقوش تزئینی گیاهی در دوره های بعد و به ویژه نقوش اسلیمی در دوره اسلامی شده است.

برگ کنگر (آکانتوس)

نقش آکانتوس نیز برگی شبیه به کنگر یا تاک است و از نظر فرم تقریباً به برگ های پالمت نزدیک است ولی برگ های آن پهن تر است. این نقش توسط یونانیان باستان برای تزئین مورد استفاده واقع می شد. نقش

تزئینات فراوان مشاهده می شود. تکرار این نقوش بر روی ستون های کوچک تر علاوه بر جنبه ی تزئینی می تواند جنبه مذهبی آیینی و تقدس داشته باشد. در ایران دوره هخامنشی و ساسانی، درخت سرو، درخت نخل، درخت انجیر، درخت سدر، درخت زیتون و چنار جزء درختان مقدس محسوب می گشته اند (دادور و منصور، ۱۳۸۵، ص ۱۰۰). بر روی مُهری از دوره ساسانی نقش درخت مقدس همراه با دو قوچ محافظ حک شده است که این درخت شباهت به درخت نخل دارد.

انگور یا تاک:

انگور یا تاک از دیگر گیاهان اساطیری است که نقش آن را در هنر دوره ساسانی خصوصاً گچ بری ها به وفور مشاهده می کنیم و نماد امید باروری و فراوانی است. شاخه های به هم پیچیده ی تاک و میوه ی آن بر روی گچ بری های کاخ تیسفون، کیش و چال ترخان به چشم می خورد. بر روی گچ بری چال ترخان و بر روی شاخه ای از درخت تاک، پرندۀ ای شبیه عقاب یا کبک دیده می شود و اطراف آن نقش گل و بوته و انار نیز در هر دو اثر موجود به چشم می خورد.

درخت خرما (پالمت)

درخت خرما در ایران باستان درخت مقدسی به شمار می رفته است و نمونه های زیادی از آن را در زمان ساسانی در گچبری های بیشاپور می توان دید. از آنجایی که در کهن سالی نیز ثمره خوبی می دهد، مظهر طول

آکانتوس در گچبری هایی از کاخ بیشاپور و کاخ تیسفون استفاده شده است. تزیینات گچ بری طاقچه ای در کاخ بیشاپور که هم اکنون در موزه ی لوور نگهداری می شود و ستون های یادبود در بنایی که برای یادگار شاپور یکم برپاشده است نیز نقوش درهم پیچیده ی برگ کنگر یونان باستان است. سر ستون کورنتی، بیانی رسمی از یک گیاه آکانتوس است (زکریایی کرمانی، ۱۳۸۵، ص ۱۱۷).

نتیجه گیری

در هنر ساسانی، همواره حضوری از نیروی مافوق طبیعی در قالب نماد رخ می نماید و پیوسته جهان خاکی آدمیان را با الهیات پیوند داده است. در این دوره پشت هر نقشی الگویی کهن وجود دارد که به صورت نمادین خود را ظاهر می سازد. نقوش گیاهی در مواقعی نقشی صرفا تزیینی ایفا می کنند و گاهی نیز دارای معانی نمادین هستند و به اسطوره ها متصل می شوند. گیاهان و تقدس آن ها، ماندگاری، جاودانی، قداست، شکوه و ویژگی های مافوق طبیعی شخصیت های اسطوره ای و مذهبی را متجلی می کنند. گیاهان قسمت مهم آفرینش اورمزد به شمار می رفتند، زیرا هم منبع غذایی مهم بوده اند و هم به عنوان دارو مصرف می شده اند. همچنین گیاهان مخلوقاتی هستند که در نبرد مقابل اهریمنان، سودمند می باشند و در واقع در نبرد اورمزد و اهریمن در مقابل خشکسالی که اهریمن به وجود خواهد آورد، مقاومت می کنند. همچنین گل در فرهنگ ایران باستان،

استفاده شده است. مرور آثار باستانی ایران و حتی اقوام آسیایی نشان می دهد که گیاه آکانتوس هیچ جایگاهی در فرهنگ و اسطوره مشرق زمین ندارد و به احتمال زیاد دارای خاستگاه در اندیشه اسطوره ای

نمادی از زیبایی و لطافت بوده و در دین مزدیسنا، گل - های عطر آگین بسیار مورد توجه بوده است، تا جایی که بسیاری از گل ها در آتش سوخته می شوند تا از بوی خوش آن ها در فضای آیین های مذهبی استفاده شود. در منابع اساطیری ایران، گل به آتش نیز مربوط می شود؛ به طوری که از میان آتش های مقدس آتش اورواشت، آتشی است که در تخم گیاهان وجود دارد و شکوفه گیاهان را نیک چهره می سازد.

پی نوشت:

۱- Astad راستی، افزایش

۲- Den

منابع:

آرمسترانگ، کارن (۱۳۹۰)، تاریخ مختصر اسطوره، ترجمه: عباس مخبر، نشر مرکز، تهران.

آموزگار، ژاله (۱۳۷۴)، تاریخ اساطیری ایران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)، تهران.

ایتینگهاوزن، ریچارد و یارشاطر، احسان (۱۳۷۶)، اوج های درخشان هنر ایران، مترجم: هرمز عبداللهی، آگاه، تهران.

کاسیرر، ارنست (۱۳۸۴)، زبان و اسطوره، مترجم: محسن ثلاثی، انتشارات مروارید. چاپ دوم، تهران.

گوبل، روبرت (۱۳۸۴)، گل مهرهای تخت سلیمان، ترجمه ی، فرامرز نجد سمیعی، سازمان میراث فرهنگی، تهران.

گیرشمن، رومن (۱۳۹۰)، هنر ایران در دوران پارسی و ساسانی، شرکت انتشارات علمی فرهنگی، تهران.

هینلز، جان (۱۳۹۱)، شناخت اساطیر ایران، ترجمه ی، آموزگار، ژاله و تفضلی، احمد، چشمه، تهران.

Brunner, Christopher j.1980. *Sasanian seals in the moor Collection: Motive and Meaning in some Popular Subject*, the Metropolitan Museum of Art, is Collaborating with Jstor to Digitize, Preserv, and Extend Access to Metropolitan Museum Journal:28-42.

Flandin, E. & Coste, P. (1851), *Voyage en Perse*. Perse Ancienne, Paris

Haff, D.1987. *Technological Observations on Clay Bullae from Takht-I Soleiman, Mesopotamia*, vol 22.

Panofski, E (2009), *Iconography and Iconology: An Introduction to the Study of Renaissance Art*, In *The Art of Art History*, Preziosi, D, second edition, Oxford University Press Inc, New York.

Perkhanian, A .1997. *the Book of Thousand Jgudgments: a Sasanian low-book*, New York

سایت ها:

<http://www.artblog.net>

<http://www.British Museum.com>

<http://irantoorism.akairan.com>

<http://www.metmuseum.org>

<http://www.raeeka.wordpress.com>

اسماعیل پور، ابوالقاسم (۱۳۸۷)، اسطوره بیان نمادین، سروش، تهران.

اشراقی، احسان و نادری قره بابا، حسین (۱۳۸۶)، نقش سکه و مهر در اقتصاد ساسانیان، نشریه جغرافیا و برنامه-ریزی، شماره ۲۵، ص ۱-۱۸.

پرادا، ایدت (۱۳۷۵)، هنر ایران باستان، ترجمه ی، یوسف مجیدزاده، دانشگاه تهران، تهران.

پوپ، آرتورا پهام و اکرم، فیلیس (۱۳۸۷)، سیری در هنر ایران از دوران پیش از تاریخ تا امروز جلد دوم دوره ساسانی، فصل ۳۶ و ۳۸، ترجمه، نوروززاده چگینی، ناصر و مرزبان، پرویز، علمی فرهنگی، تهران.

خزایی، محمد (۱۳۸۵)، نقش سنت‌های هنری در شکل‌گیری هنر اسلامی، کتاب ماه هنر، آذر و دی، ص ۲۶-۱۱.

دادور، ابوالقاسم و منصور، الهام (۱۳۸۵)، درآمدی بر اسطوره‌ها و نمادهای ایران و هند در عهد باستان، دانشگاه الزهراء، تهران.

زکریایی کرمانی، ایمان (۱۳۸۵)، بررسی نقوش اساطیری در منسوجات ساسانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.

ستاری، جلال (۱۳۷۴)، اسطوره و هنر، سروش، تهران. شوالیه، ژان و گریبان، آلن (۱۳۸۴)، فرهنگ نمادها (جلد اول)، ترجمه ی، سودابه فضائلی، جیحون، تهران.

عقیقی، رحیم (۱۳۸۳)، اساطیر و فرهنگ ایرانی، توس، تهران.

جدول ۱. نقوش گیاهی در نگار کندها و گچبری ها و مهرهای دوره ساسانی (مأخذ: نگارنده)

مفهوم نمادین و اسطوره ای	استفاده در	نقوش گیاهان مقدس و اساطیری	
نماد باروری و حاصلخیزی و همچنین نماد بیمرگی و پردانگی انار نماد باروری ناهید می باشد	مهرها و گچ بری ها	انار 	۱
نمادی از راستی و صداقت و وفاداری بوده و این گل همچنین نمادی از باروری و فرخندگی است و در سنت زرتشتی، گل لاله اختصاص به ایزد "اشتاد" به معنی راستی است.	مهرها	گل لاله 	۲
نمادی از ایزد دئنا است که می تواند نمادی از وجدان و نیروی نیکوکاری انسان باشد. هم چنین گل رز مانند گل لوتوس، به نماد چرخ نزدیک است و وجه کلی آن در ارتباط با پیدایش و منتج از آب های اولیه است.	مهرها	گل رز 	۳
نماد زندگی و باروری و رویش و واسطه خیر و برکت و رمز نیروی مقدس و بیمناکی محسوب می شود و در دوره ساسانی، درخت سرو، درخت نخل،	نقوش برجسته و مهرها و گچ بری ها	درخت مقدس (درخت زندگی)	۴

<p>درخت انجیر، درخت سدر، درخت زیتون و چنار جزء درختان مقدس محسوب می-گشته‌اند.</p>			
<p>نماد امید باروری و فراوانی می باشد</p>	<p>گچ بری ها</p>	<p>انگور (تاک)</p> 	<p>۵</p>
<p>نماد کمال، شکفتن معنوی، خورشید و در نتیجه حیات، بیماری، باروری و زایش. مظهر میترا، آناهیتا و اهورامزدا می باشد.</p>	<p>نقوش برجسته و گچ بری ها</p>	<p>نیلوفر (لوتوس)</p> 	<p>۶</p>
<p>نماد باروری، شگون و برکت و نماد پادشاهی می باشد</p>	<p>گچ بری ها</p>	<p>خرما (پالمت)</p> 	<p>۷</p>
<p>منشأ یونانی داشته و به عنوان عنصر تزئینی استفاده شده است.</p>	<p>نقوش برجسته و گچ بری ها</p>	<p>برگ کنگر (آکانتوس)</p> 	<p>۸</p>

<p>به عنوان عنصر تزئینی در کنار گیاهان دیگر استفاده شده است. در روم باستان نماد باروری و امنیت بوده است.</p>	<p>گچ بری ها</p>	<p>بلوط</p> 	<p>۹</p>
<p>مظهري از دنيای نباتی بوده و برای احترام و بزرگداشت به گیاه و نباتات بوده که مانند سایر مواهب طبیعی مفید و مورد تقدیس قرار می گرفته اند.</p>	<p>نقوش برجسته ومهرها</p>	<p>برسم</p> 	<p>۱۰</p>
<p>هوم ایرانی هم گیاه است و هم خدا. مناسک فشردن این گیاه با شماری از پدیده های آسمانی چون تابش خورشید و بارش باران پیوستگی دارد. هوم را موبدی ایزدی به شمار می آورند هوم توانایی شفابخشی نیز دارد.</p>	<p>نگار کندها</p>	<p>هوم</p>	<p>۱۱</p>

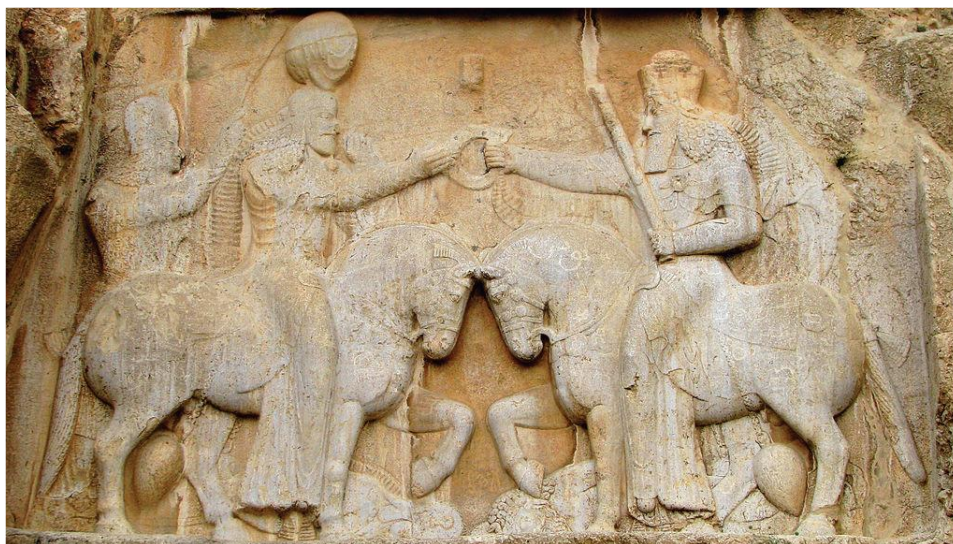

شکل ۱- نقش اعطای نشان به اردشیر در حضور ایزد مهر که روی گل نیلوفر ایستاده است و برسم در دست دارد. طاق بستان (منبع: فلاندن، ۱۳۲۴: ۲۷۹)

شکل ۲- نقش گیاهی لوتوس در گچ بری کاخ چال ترخان، موزه بوستون، (منبع:

www.raeeka.wordpress.com)

شکل ۳- مراسم تا جگیری اردشیر یکم، نقش رستم، (منبع: گیرشمن، ۱۳۹۰: ۱۳۲)

شکل ۴- مهر ساسانی با نقش شکوفه انار (منبع: sigilla.at)

شکل ۵- نقش انار داخل برگ های نخل، کاخ تیسفون، (منبع: www.metmuseum.org)

شکل ۶- مَهر ساسانی از جنس سنگ یمانی با نقش گل لاله (منبع: مجموعه موزه متروپولیتن

<http://www.metmuseum.org>)

شکل ۷- مَهر ساسانی با نقش گل رز (منبع: مجموعه موزه متروپولیتن <http://www.metmuseum.org>)

شکل ۸- نقش درخت زندگی، طاق بستان، (منبع: <http://irantourism.akairan.com>)

شکل ۹- مَهر ساسانی متعلق به قرن ۴ م. از جنس سنگ یمانی با نقش درخت مقدس و دو قوچ (منبع:

موزه بریتانیا <http://www.British Museum.com>)

شکل ۱۰- گچبری با نقش انگور، کاخ تیسفون، موزه مترو پولیتن (منبع: www.metmuseum.org)

شکل ۱۱- حاشیه تزئینی، اواخر دوره ساسانی، موزه مترو پولیتن، منطقه نظام آباد ایران، (منبع:

www.metmuseum.org)

شکل ۱۲- نقش گیاهی پالمت در گچ بری کاخ تیسفون، موزه مترو پولیتن (منبع:

www.metmuseum.org)

شکل ۱۳- برگ های درهم رفته که در انتهایشان دارای میوه بلوط هستند، کاخ تیسفون، موزه مترو پولیتن (منبع: www.metmuseum.org)

شکل ۱۴- نقش برگ های کنگر در تزئین حاشیه، کاخ تیسفون، موزه مترو پولیتن، (منبع: www.metmuseum.org)